לבן הרשע רימה את יעקב. יעקב עבד שבע שנים כתשלום מוהר כדי שיתחתן עם רחל. וגם התנה תנאי מפורש "ברחל בתך הקטנה", שיהיה ברור למי הכוונה! אבל מתחת לחופה, כאשר פני הכלה מכוסים צעיף ולא רואים את פניה, לבן הציב את לאה ולא רחל. רק בבוקר, בהאיר אור יום, נודע ליעקב שזאת היא לאה. צדקותו של יעקב נפלאה ובולטת ביופיה, שהחליט לא לגרש את לאה; לא טען "הרי זו מקח טעות". ואף הסכים לעבוד עוד שבע שנים נוספות עבור השגת אהובת לבו, רחל. וצריכים לזכור שמדובר בעבודת פרך, כדברי יעקב עצמו: "הָיִיתִי בַיּוֹם אֲכָלַנִי חֹרֶב וְקֶרַח בַּלָּיְלָה וַתִּדַּד שְׁנָתִי מֵעֵינָי" (בראשית לא, מ). והרי מדובר כאן באדם מבוגר מאד, זקן ממש!

ענה לו לבן הרמאי: "וַיֹּאמֶר לָבָן 'לֹא יֵעָשֶׂה כֵן בִּמְקוֹמֵנוּ לָתֵת הַצָּעִירָה לִפְנֵי הַבְּכִירָה: מַלֵּא שְׁבֻעַ זֹאת וְנִתְּנָה לְךָ גַּם אֶת זֹאת בַּעֲבֹדָה אֲשֶׁר תַּעֲבֹד עִמָּדִי עוֹד שֶׁבַע שָׁנִים אֲחֵרוֹת'" (בראשית כט, כו-כז).

דורות רבים למדו מזה שכאשר יש למשפחה אחת שתי בנות, אין לצעירה להתחתן לפני נישואי האחות הבוגרת ממנה. וכן נהגו כשיש שני בנים, מונעים את הצעיר מלהתחתן, פן זה יקלקל בסיכויי המבוגר למצוא עם מי יתחתן, כי יסברו הבריות "כנראה יש למבוגר איזה פגם".

וכך באמת פסק הרב אהרן לווין (נהרג בשואה בשנת תש"א) בשו"ת אבני חפץ (תשובה כ"ה, הספר נמצא ב"אוצר החכמה") ומנע הקדמת הצעיר, מפני המקרא שאמר לבן הארמי "לא יֵעָשֶׂה כן במקומנו לתת הצעירה לפני הבכירה" (בראשית כט, כו). ואע"פ שאין לְמֵדִין ממה שנאמר בתורה לפני מתן תורה (תוספות, מועד קטן דף כ' בשם הירושלמי) אבל כתב שו"ת שבות יעקב שדבר המסתבר כן לומדים משם, כמו שהירושלמי (מועד קטן פ"א ה"ז) למד ממקרה נישואין של יעקב אבינו עם רחל ש"אין מערבים שמחה בשמחה". והוא מביא עוד משמעויות מהגמרא והפוסקים למנוע הנישואין.

ובאותה תשובה כותב הרב לווין כי גם מוטל על האח הצעיר מצות כיבוד אחיו הגדול, שהיא מצוה מדרבנן, ולכן הוא אנוס מלקיים את המצוה של פריה ורביה. ולכן הוא מציע שאם האח הגדול אינו מוחל, על הבן הצעיר להמתין לו.

אבל הרב משה פיינשטיין בשו"ת אגרות משה (על אבן העזר ח"ב תשובה א) כנראה ראה דברי הרב לוין ועל פי סוגיות אחרות בגמרא דוחה ראיותיו. טוען הרב פיינשטיין, כיון שמוטל על האח הצעיר לקיים מצות פריה ורביה הא כיצד נבטל

אותו מכך מפני שאחיו מקפיד על כבודו? הוא שואל, אילו היה האח הגדול תובע שהצעיר ימכור לו חפץ פלוני, כי בלי זה יש לו בושה או יחלה מזה, כלום חייב האח הצעיר למכור לו?

ואומר הרב פיינשטיין שבאמת בושה זו אינה ראויה. הציבור ידון לזכות. יש הרבה שמתעכבים מפני שרוצים ללמוד מקצוע, או מפני שיודע כי אחרי הנישואין יהיה קשה לו להשלים חק לימודיו כי "ריחיים בצוארו" של חיפוש פרנסה. או העיכוב מפני שיש לו דרישות גבוהות מה שהוא מצפה לראות במועמדת שמציעים לו. ועצת התורה היא שינמיך את דרישותיו ואז במהרה ימצא את הראוי לו. והציבור ידון שמחמת סיבה צדדית הוא מתעכב. ומה שהצעירים ממנו הצליחו להזדרז, כי מצאו חן זה בעיני זה, ועל עניני חן אין להתווכח. ומסיים הרב פיינשטיין דברי ההיתר שלו: "והוא דבר ברור לדינא".

ולדעתי יש להוסיף הוכחה גדולה. נכון שלבן הארמי טען שאין לתת הצעירה לפני הבכירה, אבל אנו נשאל מה עלה על דעתו של יעקב אבינו עצמו כשהוא בקש דוקא את הצעירה, ודילג על הגדולה. מדוע יש לנו ללמוד מלבן הארמי ולא מיעקב אבינו? הבה נלמד מיעקב אבינו ולא נלמד מלבן.

ואם נשאל, כל הדיון הנ"ל היה לענין בן שמוטלת עליו חובת פריה ורביה, אבל בנישואי הבנות שכידוע אין האשה מחויבת במצוה זו של פריה ורביה, האם גם שם יש לצעירה לקבל ולממש הצעת נישואין עוד לפני שתזדמן הצעה כזאת לאחותה הגדולה ממנה? ממעשה של יעקב [ורחל אמנו קבלה את הצעתו] רואים אנו שגם כאן הדין הוא שמותר, ולפי פירוש הרב פיינשטיין זה נכון אפילו כאשר הגדולה נפגעת ואינה מוחלת.

אני מוסיף שהתורה אמרה מלים לכאורה מיותרות: "לא יֵעָשֶׂה כן במקומנו", כלומר אצל הנכרים כך נהוג. אבל לא במחוזות של שומרי תורה.

אלא על ההורים לחנך את הבן הגדול-יותר, או את הבת-הגדולה יותר, שאין להם להתקנא, שהיא מדה רעה ואין להם לבקש כבוד. אלא עליהם להוריד רמת הדרישות שלהם ולהזדרז אף הם לקיים מצות הנישואין.

אמסור לכם עוד פנינה יקרה. אב לשני בנים שאל את הרב אלישיב שבנו הגדול "נתקע" בלי הצעות שידוכים, ומציעים לו עבור הבן הצעיר ממנו. ענה לו שמותר לצעיר לעסוק בזה. וראיה מבני אהרן, נדב ואביהו, שמתו וחקרו חז"ל מפני איזה

חטא? וענו (ויקרא רבה כ, י) שלא התחתנו, מפני השחץ ואמרו "אחי אבינו מלך, אחי אמנו נשיא, אבינו כהן גדול. איזו אשה הוגנת לנו?" אמר הרב אלישיב, נכון שנדב האח הגדול מת על עון זה, אבל אביהו שהיה צעיר הרי היה עליו לימוד זכות, שהוא ממתין עד שאחיו הגדול יתחתן? מכאן שאין להתחשב בזה

*

עוד נושא חשוב בפרשתנו הוא ענין "הן עם לבדד ישכון" שאין לעם ישראל לבקש קירבה יתירה עם אומות העולם. בפרשת הבאת הביכורים [חלק ממנה אנו קוראים בהגדה של ליל סדר פסח], על המביא לומר "וְעָנִיתָ וְאָמַרְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלוֹהֶיךָ **אֲרַמִּי אֹובֵד אָבִי** וַיֵּרֶד מִצְרַיְמָה וַיָּגָר שָׁם בִּמְתֵי מְעָט וַיְהִי שָׁם לְגוֹי גָּדוֹל עָצוּם וָרָב" (דברים כו, ה).

נתלבטו שם המפרשים. "רמיאובד" על מי מדובר? אם כוונת מקרא זיהוי "ארמי" הוא לבן הרמאי? אם כן על פי דקדוק לשון הקודש היה צריך לומר "ארמי מאביד אבי או מאבד אבי" [כך כותב ר"א אבן עזרא]. ועוד שואל, מה ההמשך של הפסוקים "וירד מצרימה ויגר שם" הרי לבן לא הוא שגרם ליעקב לרדת מצרימה. הרי עברו עשרות שנים מאז שרדף אחר יעקב עד תחילת שנות הרעב במצרים.. אלא ראב"ע כותב כי זיהוי "ארמי" הוא יעקב.

אבל קשה, ולמה כאן כינה את אבינו, אב האומה, בשם הנכרי "ארמי"? ענה על כך מו"ר הרב שמואל דביר. לבן הרמאי בקש לאבד מאיתנו את יחודנו הישראלי. הרי הוא הצהיר בפרהסיא, עת שרדף אחרי יעקב, "וַיַּעַן לָבָן וַיֹּאמֶר אֶל יַעֲקֹב: הַבָּנוֹת בְּנֹתַי וְהַבָּנִים בָּנַי וְהַצֹּאן צֹאנִי, וְכֹל אֲשֶׁר אַתָּה רֹואֶה לִי הוּא. וְלִבְנֹתַי מָה אֶעֱשֶׂה לָאֵלֶּה הַיּוֹם אוֹ לִבְנֵיהֶן אֲשֶׁר יָלָדוּ?" (בראשית לא, מג). כלומר היו ללבן תלונות נגד יעקב: "משום מה אתה בורח? הרי עשרים שנה אתה גר אצלי, וכל הרכוש הרב שאתה מוליך אתך קבלת עת ששכנת אצלי, וכל נשיך, וגם כל צאצאיך, נולדו אצלינו בארם. משום מה אתה רוצה להיפרד?

לכן יעץ יעקב להעמיד מצבה של זכרון של ההסכם שיסכימו ביניהם
(מו) וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב לְאֶחָיו לִקְטוּ אֲבָנִים, וַיִּקְחוּ אֲבָנִים וַיַּעֲשׂוּ גָל, וַיֹּאכְלוּ שָׁם עַל הַגָּל:
(מז) וַיִּקְרָא לוֹ לָבָן **יְגַר שָׂהֲדוּתָא,** וְיַעֲקֹב קָרָא לוֹ **גַּלְעֵד**:
(נא) וַיֹּאמֶר לָבָן לְיַעֲקֹב הִנֵּה הַגַּל הַזֶּה וְהִנֵּה הַמַּצֵּבָה אֲשֶׁר יָרִיתִי בֵּינִי וּבֵינֶךָ:
(נב) עֵד הַגַּל הַזֶּה וְעֵדָה הַמַּצֵּבָה אִם אָנִי לֹא אֶעֱבֹר אֵלֶיךָ אֶת הַגַּל הַזֶּה, וְאִם אַתָּה לֹא תַעֲבֹר אֵלַי אֶת הַגַּל הַזֶּה וְאֶת הַמַּצֵּבָה הַזֹּאת, **לְרָעָה**".

שימו לב, לבן הוסיף מלת "לרעה", לא להזיק לי או לעשות לי צרות. אבל בשאר הענינים אתה "משפחה" שלי ונהיה באחדות זה עם זה.

מדוע לבן קרא למצבה בלשון ארמית, אבל יעקב קרא למצבה אך ורק בלשון הקודש? אלא לבן בתחילה ביקש שיעקב ועדתו יתבוללו בין שכניהם הגוים. אבל יעקב לא הסכים, אלא אמר "ניבדל!" מפרש ר' עובדיה ספורנו "ויעקב קרא לו גלעד, שלא שינה את לשונו". עצם דבר זה שאנו מדברים רק בלשון הקודש, היא אחת מהסגולות הגורמות לנו גאולה ממצרים (ויקרא רבה, ל). ו"מעשה אבות" של יעקב, הוא "סימן לבנים".

בתחילה בא לבן בתביעה שנשאר בגלות אצלו "ונהיה לעם אחד". אבל יעקב סירב. ולפי תקיפותו של יעקב נכנע לבן [לכל הפחות באמרי-פיו, שהרי הוא רמאי וצבוע]. והסכים לזאת לבן באומרו "אִם אָנִי לֹא אֶעֱבֹר אֵלֶיךָ אֶת הַגַּל הַזֶּה וְאִם אַתָּה לֹא תַעֲבֹר אֵלַי אֶת הַגַּל הַזֶּה וְאֶת הַמַּצֵּבָה הַזֹּאת לְרָעָה".

כלומר, לפי פירוש ר"א אבן עזרא, כמעט היינו "ארמי אובד" אם היינו נכנעים לדרישה הראשונה של לבן. ומה השכר שה' נתן? כהמשך דברי המקרא בהבאת הביכורים: "וַיָּגָר שָׁם בְּמִתֵּי מְעָט, וַיְהִי שָׁם לְגוֹי גָּדוֹל עָצוּם וָרָב". כלומר למרות שהיינו רק גרים שם, ולא תושבים קבועים, שלח ה' ברכה במחנינו "ויפרו וירבו מאד!"

אמסור לכם פנינה נפלאה של מהר"ל (גבורות השם, סוף פרק מג). מה הם דוקא ארבע דברים אלו שבזכותם נגאלנו? אלא האדם הוא מורכב מגוף ונפש [הרי שתים]. ויש גם כלליות האדם, הכולל בקרבו גם הגוף וגם הנפש [הרי שלישי]. ויש לאדם קשר ושייכות עם אומתו [הרי הרביעי].

[א] שהיו ישראל פרושים מהזנות ועריות, הרי זה תיקון הגוף. [ב] שלא דברו לשון הרע זה על זה [הרי הנפש, כח הדיבור]. [ג] כל אדם מישראל לא שינה את שמו, כי כידוע ממסכת יומא (פג,ב) אישיות האדם ואופיו ניכרים על ידי שמו המיוחד. וזה קיים רק בשם עברי. [ד] לא שינו את לשונם, כי בזה האדם שייך לכלל האומה שלו, ובזה העם נבדל מהאומות. ויש ראיה מדור הפלגה שכאשר ה' בלבל את לשונותיהם, נתפצלו להיות שבעים אומות.

ובזה מובן מדוע הקפיד יעקב לקרוא למצבה אך ורק בלשון הקודש, כדי לא להכלל עם הארמיים, לא להיות "ארמי אובד אבי".

ומזה לימוד עבורנו, שנדבר על כך בימי חנוכה, בעוד כמה שבועות.